

СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ПРАВА

**РЕФОРМУВАННЯ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ
В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ**

МАТЕРІАЛИ
IV Міжнародної науково-практичної конференції
(Суми, 21–22 травня 2020 року)

У двох частинах

Частина 1

Суми
Сумський державний університет
2020

прав : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. К, 2004. 18 с.

3. Ліщина І. Застосування Європейської конвенції з прав людини при розгляді в судах господарських справ / І. Ліщина, Т. Фулей, Х. Хембах. К: Істина, 2011. 208 с.

4. Карст-Фріск М. Право на власність: питання імплементації статті 1 Першого Протоколу до Європейської конвенції з прав людини / за ред. О. Л. Жуковської. Європейська конвенція з прав людини: основні положення, практика застосування, український контекст. К., 2004. С. 183. 960 с.

5. Цивільний кодекс України: науково-практичний коментар / кол. авт.: С. О. Харитонов, В. В. Завальнюк, І. М. Кучеренко; за заг. ред. С. О. Харитонова, Н. Ю. Голубевої. 6-те вид., переробл. та доп. Харків: ТОВ «Одіссей», 2010. 1279 с.

6. Рішення у справі «Світлана Ільченко проти України» / European Court of Human Rights HUDOC. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-198525>

7. Ільченко І. Звернення до Європейського суду з прав людини як спосіб захисту права власності. *Підприємництво, господарство і право*. 2016. № 6. С. 14–18.

COVID-19: ЧИ ВИСТОЯТЬ ПРАВА ЛЮДИНИ У БОРОТЬБІ З ПАНДЕМІЄЮ?

Славко А. С.

*асистент кафедри МЄПЦПД ННІ права
Сумського державного університету*

Приєднуючись до міжнародних пактів та конвенцій про права людини держави беруть на себе зобов'язання гарантувати особам, які знаходяться під їх владою, певний мінімальний набір прав і свобод. Зокрема, відповідно до статті 1 ЄКПЛ Високі Договірні Сторони гарантують кожному, хто перебуває під їхньою юрисдикцією, права і свободи, визначені в розділі I Конвенції. Такі ж положення закріплено у статтях 2 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права та Міжнародного пакту про економічні, соціальні та культурні права.

Проте, всі визначені міжнародними актами права не можуть носити абсолютного характеру і забезпечуватись без жодних перерв і винятків. Відтак, за можливістю обмеження у юридичній доктрині виділяють три види прав: 1) ті, які не підлягають обмеженням за жодних умов (наприклад, заборона катування); 2) ті, які підлягають обмеженням для забезпечення поточних інтересів суспільства, таких як збереження державної таємниці чи розслідування злочинів (наприклад, свобода вираження поглядів чи право на приватність); 3) ті, які підлягають обмеженням виключно за умов надзвичайної ситуації, такої як війна чи техногенна катастрофа [1].

Автори ЄКПЛ у статті 15 передбачили можливість тимчасово відступити від своїх зобов'язань для держави, яка перебуває у загрозовій ситуації і повинна мобілізувати всі свої ресурси на боротьбу з нею (дерогацію). Тим не менш, для того, щоб держава отримала право втручатись в здійснення прав, які належать до третьої групи, потрібна сукупність матеріальних та процедурних підстав. Зокрема, Ж.В. Чевичалова серед таких наводить: наявність війни або іншої суспільної небезпеки, яка загрожує життю нації (матеріальна підстава), сувора відповідність заходів гостроті становища, неприпустимість поширення права на відступ направа, вказані у частині 2 статті 15, несуперечність іншим зобов'язанням держави згідно з міжнародним правом та додержання процедурних вимог [2] (процедурна підстава).

Аналіз практики ЄСПЛ дозволяє говорити, що під «суспільною небезпекою, яка загрожує життю нації» держави зазвичай розуміють загрозу терористичних актів (наприклад, у справах *Lawless v. Ireland*, *Ireland v. the United Kingdom*, *Brannigan and McBride v. the United Kingdom*, *Marshall v. the United Kingdom* йшлося про загрозу від Ірландської Револьюційної Армії, у справі *Aksoy v. Turkey* – про Курдську Робітничу Партію тощо), спробу державного перевороту (справа *Mehmet Hasan Altan v. Turkey*) або глобальну «комуністичну загрозу» (справа *Denmark, Norway, Sweden and the Netherlands v. Greece*). При цьому, зазвичай ЄСПЛ надає державам широке поле дискреції щодо визначення серйозності загрози. Суд неодноразово зауважував, що кожній Договірній Державі, яка несе відповідальність за «життя [своєї] нації», належить визначити, чи знаходиться це життя під загрозою у зв'язку з «надзвичайною ситуацією в суспільстві», а якщо так, то наскільки гострою є необхідність подолати надзвичайну ситуацію (справа *Mehmet Hasan Altan v. Turkey*, § 91). При цьому надзвичайна ситуація повинна бути «фактичною чи неминучою», а також «мати винятковий характер, [настільки] щозвичайні заходи або обмеження, дозволені Конвенцією щодо підтримання громадської безпеки, охорони здоров'я та порядку, є явно неадекватними» (справа *Denmark, Norway, Sweden and the Netherlands v. Greece*, § 153).

11 березня 2020 року Генеральний директор ВООЗ Тедрос Адхан Гебрейесус повідомив, що масштаби поширення захворювання COVID-19 дозволяють говорити про пандемію [3]. Станом на 16 квітня 2020 року ВООЗ рапортувало про майже 2 мільйони інфікованих та понад 130 тисяч померлих [4]. Вбачається, що боротьба з пандемією захворювання, яке охопило майже всю земну кулю, потребує мобілізації значних зусиль і може вважатись «суспільною небезпекою, що загрожує життю нації». Відтак, можна дійти висновку, що матеріальна умова дeroгації наявна у практично всіх державах-членах Ради Європи.

Зауважимо, що до дерогації станом на 16 квітня 2020 року вже вдалися 10 держав-членів Ради Європи [5]. Однією з перших (16 березня 2020 року) про відступ від своїх зобов'язань за Конвенцією оголосила Латвія. Відповідно до офіційної заяви Латвії про дерогацію, враховуючи значну небезпеку, яку розповсюджує COVID-19 для охорони здоров'я, 12 березня 2020 року уряд Латвійської Республіки оголосив надзвичайну ситуацію на всій території Латвійської Республіки з метою забезпечення епідеміологічної безпеки та обмеження поширення COVID-19 [6]. Спочатку обмеження були встановлені на місяць, і наступною заявою їх дію було продовжено до 12 травня 2020 року [7]. Подібних заходів було вжито і іншими державами. Нижче наводимо коротку порівняльну таблицю заяв про дерогацію окремих держав, які наразі надійшли до Ради Європи.

Таблиця 1. Заяви про дерогацію (Албанія, Вірменія, Естонія, Грузія, Латвія)

Держава	Дата заяви	Стан за національним правом	Заходи	Дерогація за статтями
Албанія [8]	01 квітня 2020 року	режим стихійного лиха	обмеження руху повітряного, сухопутного та морського сполучення, припинення навчального процесу, встановлення карантинних процедур та самоізоляції, обмеження зборів, маніфестацій та зборів, обмеження права власності, спеціальний регламент надання публічних послуг та здійснення адміністративних проваджень	статті 8, 11 ЄКПЛ, статті 1 та 2 Протоколу № 1 до ЄКПЛ, стаття 2 Протоколу № 4 до ЄКПЛ
Вірменія [9]	20 березня 2020 року	режим надзвичайного стану	заборона окремих видів публікацій та звітів у ЗМІ, обмеження певних видів господарської діяльності та діяльності навчальних закладів, обмеження експорту товарів з Вірменії, обмеження зборів та асоціацій, обмеження права	не вказано

			власності та спеціальний режим руху	
Естонія [10]	20 березня 2020 року	режим надзвичайної ситуації	скасування аудиторного навчання у всіх навчальних закладах, заборона всіх громадських зібрань, відвідання музеїв, театрів та кінотеатрів, вистав, концертів, конференцій та спортивних змагань, заборона відвідання установ соціального захисту, лікарень та місць несвободи	статті 5, 6, 8 та 11 ЄКПЛ, статті 1 та 2 Протоколу № 1 до ЄКПЛ, стаття 2 Протоколу №4 до ЄКПЛ
Грузія [11]	23 березня 2020	режим надзвичайного стану	призупинення навчального процесу, переведення державних службовців на віддалену роботу, поступове обмеження повітряного, а також наземного сполучення, встановлення карантинних процедур та самоізоляції, закриття гірськолижних курортів, скасування різних масштабних культурних та спортивних заходів, закриття всіх торгових закладів, крім тих, що визначені в рамках стратегічної інфраструктури, а також продуктових магазинів	статті 5, 8 та 11 ЄКПЛ, статті 1 та 2 Протоколу № 1 до ЄКПЛ, стаття 2 Протоколу № 4 до ЄКПЛ
Латвія [6, 7]	16 березня 2020 року, 16 квітня 2020 року	режим надзвичайної ситуації	призупинення навчання в школах, обмеження доступу третіх осіб до лікарень, закладів соціального обслуговування та місць позбавлення волі, скасування та	статті 8, 11 ЄКПЛ, стаття 2 Протоколу № 1 до ЄКПЛ, стаття 2 Протоколу №4 до ЄКПЛ

			заборона всіх громадських заходів та зборів, а також обмеження переміщення осіб	
--	--	--	---	--

Як бачимо, вжиття заходів для боротьби з пандемією вимагає від держав правового оформлення як на рівні національного законодавства (введення в дію режимів надзвичайної ситуації, надзвичайного стану чи стихійного лиха), так і на міжнародно-правовому рівні (заяви про дерогацію).

За допомогою ПКМУ «Про запобігання поширенню на території України коронавірусу COVID-19» від 11 березня 2020 року № 211 Кабінет міністрів України встановив два карантинних заходи: заборону відвідування закладів освіти її здобувачами та обмеження проведення масових заходів, в яких беруть участь понад 200 осіб. Розпорядженням КМУ від 25 березня 2020 року № 338-рдля єдиної державної системи цивільного захисту на всій території України було встановленорежим надзвичайної ситуації. ПКМУ від 02 квітня 2020 року № 255 до попередньо виданої постанови було внесено зміни: строк дії карантинних заходів продовжили до 24 квітня 2020 року, а самі заходи значно ужорсточили. Аналіз вказаних актів дозволяє дійти висновку, що обмеженню піддаються такі права і свободи: 1) свобода мирних зібрань та асоціацій (стаття 11 ЄКПЛ); 2) право на освіту (стаття 2 Протоколу № 1 до ЄКПЛ); 3) свобода переміщення (стаття 2 Протоколу № 4 до ЄКПЛ); 4) право на повагу до приватного та сімейного життя (стаття 8 ЄКПЛ); 5) право на власність через заборону зайняття окремими видами підприємницької діяльності (стаття 1 Протоколу № 1).

Як бачимо, заходи, вжиті українським урядом, мало відрізняються від тих, до яких вдалися Латвія, Естонія, Грузія, Албанія чи Вірменія. Тим не менш, незважаючи на обмеження прав і свобод, гарантованих як Конституцією України, так і ЄКПЛ, вітчизняний уряд так і не повідомив про відступ від зобов'язань Радю Європита/або ООН. Вважаємо, що нехтування відповідною заявою може мати негативні наслідки для української держави у майбутньому. Зокрема, за відсутності заяви про дерогацію, Україна не зможе посилатися на стан суспільної необхідності при розгляді скарг до ЄСПЛ, які будуть спричинені карантинними заходами. Це у подальшому може збільшити навантаження на державний бюджет і негативно вплинути на репутацію України закордоном. Відтак, вважаємо, що в умовах пандемії обов'язковим є введення режиму надзвичайного стану та повідомлення про дерогацію за окремими статтями ЄКПЛ та Міжнародного пакту про громадянські та політичні права.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Грецова Е. Е. Правомерные ограничения прав и свобод человека в международном праве: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Москва, 2009. 26 с.
2. Чевичалова Ж. В. Відступ України від окремих зобов'язань, визначених Міжнародним пактом про громадянські і політичні права та Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод. *Євроатлантична інтеграція України: свідомий вибір моделі безпеки*: зб. наук. ст. за матеріалами III Харків. міжнар.-прав. читань, присвяч. пам'яті проф. М. В. Яновського і В. С. Семенова, м. Харків, 3 листоп. 2017 р.: у 2 ч. Харків, 2017. Ч. 1. С. 121–127.
3. WHO Director-General's opening remarks at the media briefing on COVID-19 – 11 March 2020 / World Health Organisation. URL: <https://www.who.int/dg/speeches/detail/who-director-general-s-opening-remarks-at-the-media-briefing-on-covid-19---11-march-2020>.
4. Coronavirus disease 2019 (COVID-19) Situation Report – 87 / World Health Organisation. URL: https://www.who.int/docs/default-source/coronaviruse/situation-reports/20200416-sitrep-87-covid-19.pdf?sfvrsn=9523115a_2.
5. Notifications under Article 15 of the Convention / Council of Europe. URL: <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/webContent/62111354>.
6. Note verbale from the Permanent Representation of Latvia to the Council of Europe, dated 15 March 2020 / Council of Europe. URL: <https://rm.coe.int/16809ce9f2>.
7. Note Verbale from the Permanent Representation of Latvia, dated 16 April 2020 / Council of Europe. URL: <https://rm.coe.int/16809e2bd8>.
8. Note verbale from the Permanent Representation of Albania to the Council of Europe, dated 31 March 2020 / Council of Europe. URL: <https://rm.coe.int/16809e0fe5>.
9. Note verbale from the Permanent Representation of Armenia to the Council of Europe, dated 19 March 2020 / Council of Europe. URL: <https://rm.coe.int/16809cf885>.
10. Note verbale from the Permanent Representation of Estonia to the Council of Europe, dated 20 March 2020 / Council of Europe. URL: <https://rm.coe.int/16809cfa87>.
11. Note verbale from the Permanent Representation of Georgia to the Council of Europe, dated 21 March 2020 / Council of Europe. URL: <https://rm.coe.int/16809cff20>.